

TKÁČIKOVÁ, Eva: SLOVENSKÁ LITERATÚRA 9. – 18. STOROČIA. Brno : Tribun, 2012. 339 s.

Publikáciu *Slovenská literatúra 9. – 18. storočia* uviedla jej autorka Eva Tkáčiková slovami, že v nej chce „ponúknuť syntetický pohľad na podoby slovenskej literatúry starších období“, pričom zdôrazňuje, že vývinovú líniu najstarších období slovenskej literatúry rekonštruuje v tesnom prepojení s historickým a politickým, resp. spoločenským vývinom celého regiónu bývalého Uhorského kráľovstva. Tým jasne naznačila svoje presvedčenie, že je nutné rešpektovať multietnickosť tohto prostredia a zároveň evidovať špecifiká slovenskej literárnej produkcie (napríklad jej viacrečovosť, ale aj jej estetické, resp. poetické a rétorické osobitosti), ktoré prirodzene vyplývajú z toho, že vznikala v špecifickom stredoeurópskom kontexte.

Ambíciou autorky je „prekonať určité tradované koncepty, ktoré v literárnohistorickom výskume vychádzajú predovšetkým z názoru, že medzi tzv. staršou literatúrou a literatúrou novšou existuje určitý hodnotový hiát“. Zdôrazňuje, že recepcia staršej literárnej tvorby je veľmi komplikovaná, vzhľadom na diametrálne odlišný hodnotový systém dnešného čitateľa, no o to dôležitejšia je potreba poznať jeho vývin v jednotlivých obdobiach, a predovšetkým usilovať sa nájsť cestu k jeho pochopeniu a rešpektovaniu.

Toto východisko sa stalo aj nosnou líniou celej jej práce: pri jej koncipovaní totiž brala do úvahy možnosť, že táto kniha – keďže ide o prácu syntetického charakteru – má predpoklady poslúžiť aj ako učebná pomôcka pri štúdiu literatúry. Nie však len v tom zmysle, že ponúkne zosumarizovanie základných informácií, ale predovšetkým prostredníctvom náznakov modelových analýz textov ukáže cestu pre lepšie porozumenie dobových literárnych postupov a hodnotových kritérií. Pri recepcii textov zo starších vývinových období zásadne odmieta výlučnú aplikáciu súčasných estetických kritérií a vkusu. Pobáda k hľadaniu súvislostí medzi literárnou produkciou jednotlivých období, a tak vedie k pochopeniu základných princípov literárneho vývinového procesu.

Nadovšetko upozorňuje na potrebu dôsledného materiálového výskumu a na opodstatnenosť uplatňovania multidisciplinárneho prístupu. Jej najväčším úsilím je oživiť záujem o dejiny literatúry i literárne povedomie spoločnosti.

Azda pre jasnejšiu a ráznejšiu argumentáciu naliehavosti tejto výzvy zaradila Tkáčiková ešte pred samotným literárnohistorickým prehľadom kapitolu s názvom Konceptné a metodologické problémy literárnohistorických syntéz. Ponúkla v nej podrobný prehľad všetkých doterajších literárnohistorických syntéz slovenskej literatúry – počnúc *Dejinami literatúry slovenskej* Jaroslava Vlčeka (1889 – 1890) až po *Dejiny slovenskej literatúry od stredoveku po súčasnosť* Stanislava Šmatláka (1988). Podrobnú evidenciu jednotlivých (oficiálnou mocou podporovaných, ale aj znemožňovaných) pokusov o systematizovanie literárnohistorického vývinu citlivo, ale priamo a otvorene prepojila s osvetlením ideologických intencií, a tak poukázala na podmienky formovania sa názo-

rov jednotlivých generácií literárnych vedcov. Upozornila na paralelnosť dvoch základných línií slovenskej literárnej vedy: „na jednej strane je to koncepcia celostnosti a kontinuitnosti vývinu s dôrazom na silu umeleckej emancipácie, teda aj literárnosti (S. Šmatlák), na strane druhej koncepcia vnútornej plurality všetkých období, ktorú prezentoval najmä O. Čepan a ktorej produktivnosť potvrdzovalo opretie sa výskumu o otázky historickej poetiky a vnútornej štruktúry žánrového a druhového organizmu (J. Števček a N. Krausová)“ (s. 93). Popri tom neustále mapovala pozíciu, resp. možnosti a spôsoby podpory výskumu starších období v komplexnom rámci literárnohistorického výskumu slovenskej literatúry.

V nasledujúcej syntetizujúcej literárnohistorickej reflexii takmer tisícročia slovenskej literatúry od tých najstarších čias až po prvú kodifikáciu slovenského jazyka, ktorú člení podľa tradičnej periodizácie na tri samostatné kapitoly (na obdobie stredovekej literárnej kultúry, obdobie humanistickej a renesančnej a napokon barokovej literatúry) ponúka prehľad najstarších, najvýznamnejších a najhodnotnejších literárnych pamiatok domácej proveniencie, resp. súbor portrétov tých najvýznamnejších osobností literárneho života v slovenskom prostredí.

Je koncipovaný nie len ako sumár základných informácií encyklopedického charakteru, ale efektívne doň vložila aj analýzy a interpretácie vybraných textov, prostredníctvom ktorých približuje princípy, postupy, metódy literárnej tvorby v jednotlivých obdobiach. Súbežne s tým sleduje odkaz ľudovej tradície. Významné osobnosti slovenského literárneho života zároveň predstavuje aj ako dôležité postavy spoločenského života, resp. ako filozofov, učiteľov, prípadne ako osoby úspešné v ekonomickej/hospodárskej oblasti, čím sa preslávili aj v cudzích krajinách (napr. Pavol Rubigall).

Popri tom sleduje činnosť dobových kultúrnych centier na našom území už od tých najstarších čias – či už vzdelávacích inštitúcií, pisárskych škôl, kláštorov, neskôr knihtlačární, knižníc, významných miest a pod. V súvislosti s tým hodnotí možnosti, prostriedky a podoby podpory rozvoja literatúry v našom prostredí. Identifikuje základné zdroje inšpirácie, a zároveň upozorňuje aj na možné špecifiká literárneho prejavu oproti zahraničnej literatúre. Reflektuje bohatý inventár vecnej literatúry, ktorá je dôležitým zdrojom informácií o podobe knižnej kultúry na našom území, a zároveň rešpektuje aj orálnu tradíciu.

Navyše, línie kultúrneho rozvoja v slovenskom prostredí rekonštruuje v závislosti od historických, politických a spoločenských udalostí v širšom celoeurópskom kontexte. (V období humanizmu a renesancie sleduje napríklad vplyv reformačného myslenia na vývin literatúry.)

V záujme o čo najkomplexnejšie naznačenie geografického, spoločenského, politického i kultúrneho kontextu súčasnej Európy, z ktorého slovenská literatúra v jednotlivých obdobiach vychádzala, pripomína niektoré udalosti či osobnosti dôležité v celoeurópskom význame, ktoré sú určujúce z hľadiska kultúrneho smerovania v našom prostredí.

Tento širší pohľad do dobového kontextu poskytol autorke priestor na predstavenie vzdelávacích systémov či možností kultúrneho života a spôsobov jeho prezentácie, a zároveň aj kritérií a požiadaviek dobového príjemcu literárnej výpovede. Reflektovala tak zmeny hodnotového systému spoločnosti, čo sa stalo aj základným východiskom jej ar-

gumentácie odlišnosti dominantných funkcií staršej literatúry v jednotlivých kultúrohistorických obdobiach, predovšetkým však v konfrontácii s jej dnešným vnímaním.

Tomuto záujmu podriadila aj celkovú štruktúru svojich prehľadov. Kombinácia detailných charakteristík jednotlivých typov literárnej produkcie s portrétmi autorov a analýzami vybraných diel jej umožnila napríklad vzájomné porovnanie rôznych podôb a variantov konkrétnych žánrov v jednotlivých obdobiach, a tak naznačiť aj možné línie ich vývinu, resp. presnejšie identifikovať ich funkciu v dobovej kultúre.

Pozornosť upriamuje na dominantné, a zároveň špecifické problémy jednotlivých období. Napríklad v stati venovanej literárnej kultúre na stredovekom Slovensku intenzívne zdôrazňuje nutnosť evidovať multietnickosť územia obývaného Slovákmi a zložitost' politických, náboženských a spoločenských okolností už od tých najstarších období, čím upozorňuje nie len na problém viacjazyčnosti, ale aj viackontextovosti našej najstaršej literatúry. (Pre presnejšie vyjadrenie si volí termín literárna kultúra.) Usiluje sa identifikovať jej „duchovnoestetický kód“ a objasňuje prvé podnety rozvoja národných literatúr. Hodnotí, že kresťanská a zároveň kultúrna misia Konštantína a Metoda „vytvorila predpoklad pre rozvoj novej kultúrnej podstaty tohto regiónu postavený na ideáloch kresťanskej humanity“ (s. 105).

Aj keď Tkáčiková zotrváva pri tradičnom členení literárneho vývinu a pri zaužívaných termínoch, predsa len v niektorých prípadoch zvažuje ich adekvátnosť. Takýto terminologický problém predstavuje pre ňu napríklad samotný pojem renesančný/renesančnosť vo vzťahu k slovenskej literatúre 16. storočia vo význame „prelomovosti“ v myslení, a tak aj vo vývine literárnych a umeleckých koncepcií. Konštatuje, že „v mnohých ohľadoch slovenská literatúra tohto obdobia neznamena negáciu, či radikálnejší zvrat voči predchádzajúcemu duchovnému i literárnemu vývinu. V mnohých prípadoch ide skôr o postupnú kvalitatívnu diferenciaciu v rovine žánrového a poetologického ustrojenia“ (s. 143) a v súvislosti s týmto konštatovaním uvažuje nad vhodnosťou termínu „ranonovoveká kultúra“. (Aj keď si uvedomuje, že ide o veľmi synkretický, resp. latentný pojem, ktorý má iné vymedzenie v historicko-politickom a iný v kultúrnom vývine.)

Podobne aj v časti o barokovej literatúre sa vyhýba jednoznačným definíciám jednotlivých pojmov (napr. manierizmus), ale ponúka viacero možných definícií z rôznych literárnohistorických prehľadov (nie len slovenských).

Zaujímavosťou Tkáčikovej koncepcie prehľadu barokovej literatúry je to, že pri evidencii autorov, resp. literárnych diel dôsledne zachováva chronologické hľadisko, a naruša tak tradičné rozdeľovanie autorov podľa konfesijného princípu.

Spojovacím článkom všetkých troch častí je vyrovnávanie sa s problémom národnej literatúry, resp. s otázkou, ktorého autora možno zaradiť do dejín slovenskej literatúry.

Eviduje rôzne podoby „národnej hrdosti“ a národného povedomia reflektovaných autorov – od politického významu príslušnosti k istému politickému útvaru (uhorský patriotizmus), cez humanistický typ vlastenectva až po výsostne etnický princíp.

Osobitne sleduje problém postupného vymedzovania sa slovenského jazyka voči českému, resp. Slovákov voči Čechom, aj napriek tomu, že rešpektuje spoločný slovensko-český kontext. Keď upozorňuje na odlišnosti slovenského a českého jazyka a neustá-

le sleduje spôsoby a možnosti postupného uplatňovania sa domáceho jazyka, upriamuje pozornosť na podstatnú jazykovú otázku.

Napokon konštatuje, že „*k formovaniu určitého regionálneho a neskoršie národného povedomia a možno aj k väčšiemu záujmu o pestovanie materinského jazyka prispeli aj texty inojazyčné*“ (s. 181).

Vo svojich výkladoch a hodnoteniach sa odvoláva na doterajšie výsledky slovenského literárnohistorického výskumu a pripomína významné postavy slovenskej literárnej vedy (S. Šmatlák, J. Minárik, M. Hamada, V. Turčány, G. Gáfriková, E. Brtáňova a pod.) a v špecifických otázkach sa odvoláva aj na dôležité zistenia z iných vedných odborov – najčastejšie jazykovedcov (napr. E. Paulini), ale nie len domácich, ale aj na európskych odborníkov z rôznych príbuzných vedných odborov: napríklad z histórie, filozofie, kulturológie a pod. (napr. R. Johnson, P. Burke).

No i napriek tomu, a možno práve vďaka tomu, jej práca vyznieva ako dôležitý odkaz o potrebe neustáleho pokračovania a rozvíjania literárnohistorického výskumu v súčinnosti s interdisciplinárnym prístupom pri hľadaní odpovedí na množstvo stále ešte nezodpovedaných otázok.

Lenka Rišková

Mgr. Lenka Rišková, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: lenka.riskova@gmail.com

SOUČKOVÁ, Marta – GAVURA, Ján – KITTA, Richard (ed.): TOP 5 2010: SLOVENSKÁ LITERÁRNA A VÝTVARNÁ SCÉNA 2010 V ODBORNEJ REFLEXII. Prešov : Občianske združenie FACE, 2012. 136 s.

Zostavovatelia antológie štúdií TOP 5 deklarujú od úvodu snahu mapovať a reflektovať umelecky najhodnotnejšie či presnejšie najzaujímavejšie knihy poézie a prózy vydané v roku 2010. Jednotlivé interpretačné sondy vznikali s odstupom dvoch rokov, čo malo autorskému kolektívu na jednej strane poskytnúť dostatočný priestor na dôkladnú analýzu, no zároveň nespôsobiť presun skúmaných textov z aktuálneho kontextu literárnej diskusie do rámca literárnej histórie. Preto je možno namiesto otázky, či je spomínaný dvojročný časový odstup naozaj relevantným a dostatočným činiteľom, ovplyvňujúcim úroveň hodnotenia. Jednotlivé texty sú totiž súčasťou záujmu aktuálnej literárnej kritiky, ktorá sa s ich umeleckou stopou ešte stále iba vyrovnáva.

V publikácii autori predstavujú podľa ich vyjadrenia reprezentatívne a esteticky exkluzívne texty, ktoré majú potenciál „zaradiť sa v budúcnosti do Zlatého fondu slovenskej